

elemente" kod hrišćana "jer je bilo neprirodno, nelogički i nemoguće da jedno divlje seldžučko i mongolsko pleme 'kultivira' daleko kulturniji i civilizovaniji narod, koji je nosio i nosi sve stvaralačke znake" (Mitrinović, 1926). Bili su "surovi kao svi mongolski narodi", sa jakom vojničkom organizacijom i strogom disciplinom, koje su kao "odrpene, grube poludivljake na vatrenim konjima" privlačila na Balkanu njegova prirodna bogatstva i vredni zemljoradnički narodi (Jovanović, 1936).

Mada retko, bilo je i autora koji su osporavali da su Srbi mrzeli Turke. Polazeći od pretpostavke da se mržnja nasleđuje, a da većina Srba nije upoznala tursko ropstvo, tvrdilo se da su Srbi "imali iluziju" da mrze Turke, a kako se neko može mrzeti tek kada se poznaje, "tek onda kada smo ih upoznali stvarnost nas je uverila o prividnosti jedne strasti, koja nikad nama nije vladala". Ova teza se objašnjavala tako što "Tučin beše naš vekovni neprijatelj", koji je kao gospodar "hrđav, ohol i nemilostiv", ali pobeđeni neprijatelj je nešto drugo, "on nije ni osvetoljubiv, ni odvratn, naprotiv, on je blag, lojalan, mek, dobar", pa oni "ubrzo, postase prisebni, tihi; a iz njihovih pogleda čitamo tada ono njihovo 'Kismet'". Navodile su se reči Turaka "aferim, na sabli smo vam oteli; na sabli ste povratili", koji tada "nisu izgledali ni surovi, ni rdavi, ni ugnjetači, ni osvetoljubivi, ni podmukli". Ipak, kontrast Srba i Turaka proizvodio je stav da su Turci »jedan sumoran narod«, mlitav, neradan, umoran" zato što "nije nikad poznao rad i zadovoljstvo od rada i što se umorio od čame", uz uzvik: "ali kolika razlika u tome između ova dva naroda" (Vasić, 1919).

Ipak, Turci su bili retki "neprijatelji" o kojima ima koliko negativnih, toliko i pozitivnih stereotipa. Verovatno zbog njihove stare pobeđe, primarno im se pripisivala velika hrabrost, pa "posle naših Crnogoraca i braće Rusa, Turčin je vazda cenjen kao najbolji vojnik u svetu" (Stepanović, 1913); u Balkanskom ratu turska vojska se borila "neobično junački, kao uvek" (Jaša Tomić, 1913), bili su "hrabar narod azijski" čija sablja nije pokorila Balkan "nego jaka vera u Turaka", a sa "jakom verom išla je i jaka disciplina i čestitost" (Episkop Nikolaj, 1932). Opisivani su kao "ozbiljni i kontemplativni ljudi" koji "kad se nisu bili za slavu Alahovu i za carsku čast, imali su potrebu da tiho, u miru koji je ličio na polusan, roje misli o sudbini", pri čemu su njihova razmišljanja bila "pobožne, smirene i pomalo tužne, sve tužnije glose uz Koran", pa se i Srbijanac od Turaka "navikao na preozbiljnost, mučaljivost i neveselu mrkost, namrštenost" (Velmar Janković, 1938).

"TURSKA TOLERANCIJA".

Mnogo češće nego o bilo kojoj negativnoj osobini turskog "karaktera", srpski intelektualci su pisali o "turskoj toleranciji". Sintagme "vekovni neprijatelj" i "turska tolerancija" i nisu u tako velikoj koliziji kao što bi na prvi pogled moglo da izgleda. Podrazumevajući da se prvom sintagmom dovoljno oslikava sva negativnost ovog "neprijatelja", drugom je trebalo pokazati do koje mere su drugi, aktuelni "neprijatelji" bili još gori, gori od prividno najgoreg. "Turska tolerancija" je tokom sto godina postala više pravilo nego izuzetak, a funkcija joj je bila dvosmerna. Prvi cilj je bio ukazivanje na dubinu neprijateljstva aktuelnog političkog protivnika (drugog naroda) u odnosu na kojeg su i "vekovni neprijatelji" Turci, visoko tolerantni. Drugi cilj, mnogo prisutniji kod starih autora, bio je ukazivanje na versku toleranciju Turaka, što u danas prisutnoj slici njihove vladavine, potpuno odsustvuje. Udaljavanje od turskog perioda, učinilo je da se danas očuvala samo crno-bela predstava "vekovnog neprijatelja", bez finesa ali i bez negativnog emotivnog naboja, prisutnog u opisu bližih suseda.

Savremene teze da su Srbi nalazeći se na teritoriji hrvatske vojne granice "veoma često prolazili gore nego pod Turcima" (Simić, 1992), ili da "prema nekim našim današnjim protivnicima, Turci su bili dosta bezazleni" (Miroslav Pantić, Politika, 23. 05. 1992) samo su mnogo puta ponovljena opšta mesta kada je trebalo obeležiti najvećeg aktuelnog "neprijatelja". U zavisnosti isključivo od dnevno-političkih motiva, Turci su bili "bolji" i od Albanaca, i od Hrvata, Bugara, Grka, Zapada, katoličanstva...

U poređenju dva "vekovna neprijatelja", Turske i Austro-Ugarske, prva je uvek bila pozitivan reper. Već u Planu propagande iz 1849. narodu u Bosni se savetovalo da se ne približava Austriji jer je "jaram austrijski mnogo teži i opasniji od onog turskog; da bi se pod Austrijom ne samo opteretili većim dacijama, nego bi još morali i u najdalje zemlje na vojsku ići i onamo svoje kosti ostavljati" (u: Stranjaković, 1936). U prošlosti se pisalo da ni Čarnojević "ne bi sa hiljadama srbskije porodica prelazio u Česariju" da je predviđao kako će se sa njima postupati, jer "njih Turci nijesu uznemiravali u njihovijema crkvenijema obredima", naprotiv, oni su ih "spokojno uživali pod Turcima" (V. M. G. Mi tako dalje. 1882), kao i da su Srbi "u Česariji" trpeli muke i nevolje "mnogo gore no pod samim Turcima, jer ovi posljednji nijesu im dirali u vjeru, ali njihovi novi gospodari nasrtali su i na nju" (Medaković, 1895).

Jovan Ristić je navodio reči patrijarha Rajačića da je bolje podnositi "i turski jaram, nego li mađarski" (Ristić, 1887), zaključujući "dokle nam je god suđeno da budemo pod čijim gospodarstvom, mi tursko pretpostavljamo svačijem drugom. Ni srpska raspoloženja ne kipe tolikim neprijateljstvom prema Turskoj, da bi im zamutilo čak i raspoznavanje interesa njihovih. Šta više, Srbi uviđaju, da ima prilika, u kojima su njihovi interesi saglasni sa turskima" (Ristić, 1887). I Nikola Pašić je tvrdio da je "česarovo" gospodstvo "teže za pravoslavna no gospodstvo polumeseca" (Pašić, 1880-ih), a Hadži-Vasiljević, da se Srbi, Bugari i Grci zajednički moraju odupreti "navali sa severa koja preti da i jedne i druge i treće ponovo baci u ropstvo i to, sa nacionalnoga gledišta, u mnogo teže, strašnije ropstvo no što je bilo, i što je, ono Turcima" (Hadži-Vasiljević, 1906). Priznavao je da ima "nešto i dobroga što se mora i toj naopakoj turskoj sili i upravi priznati, a to je da je u verskom samoopredeljenju svojih podanika bila vazda liberalna", da se Turci "nikad nisu starali da pokorene narode denacionaliziraju", da je Pečka patrijaršija uživala tursku trpeljivost i da je turska uprava intervenisala protiv nasilnog "poturčivanja" hrišćana (Hadži-Vasiljević, 1924). Tvrdilo se i da je "ceo narod uveren da je dualistička monarhija daleko opasnija za srpsko-hrvatski narod, nego što je Turska ikad bila, jer, Austrija ume bolje od Turske da odnarođuje" (Đorđević, 1913).